

JAGET, DEN ANDRE OCH FRIGÖRELSE I KRIGET MOT TERRORISMEN

Vad menas med frigörelse och hur (re)konstrueras människoliv i kontexten av kriget mot terrorismen? **Miranda Myrberg** diskuterar externt ledd freds- och statsbyggnad i Afghanistan från ett postliberalt och poststrukturalistiskt perspektiv.

Text: Miranda Myrberg

1 2 år efter invasionen av Afghanistan ser det politiska och humanitära läget mycket dystert ut. Den internationellt stödda centrala regeringen har inte lyckats vinna folkets förtroende och befästa sin suveränitet. Även om vissa framgångar har åstadkommit, bland annat i form av en ökning av antalet barn som går i skolan, bättre infrastruktur, media och lagar som verkar för att skydda och stärka kvinnor, lever en stor del av Afghanistans befolkning fortfarande i extrem fattigdom och i ständig rädsla för att bli utsatta för olika typer av våld, kränkningar och utpressning. Också antalet civila som fallit offer för det utdragna kriget har på senare år ökat, rapporterar FN:s politiska organ UNAMA från Kabul. När nu USA förbereder för en total tillbakadragning av sina officiella trupper från Afghanistan under år 2014 kan man fråga sig vad som egentligen åstadkommit, vem det gagnat och om priset var värt det.

Relationen mellan våld, "empowerment" och frigörelse är en fråga som plågat människor sedan tidernas begynnelse. Alltid har både våld och dialog funnits till hands för konflikt-hantering inom det egna samhället och i relationer med den Andre – den som inte tillhör den egna samhällsgruppen och den politiska agoran. **Carl Schmitt** tänkte sig distinktionen mellan vän och fiende som politikens grund, en relation i ständig förändring. **Carl von Clausewitz** menade att krig är en förlängning av politiken. Krig är med andra ord politik med andra medel. I hans ögon bör den som önskar fred förbereda sig för krig.

Av **Augustinus** och andra tänkare formulerades idéer om det rättfärdiga kriget, ett krig som trots blodspillan är förenligt med idealet om fred och frigörelse, ett krig i vilket målet rättfärdigar medlen. Idén om det rättfärdiga kriget och politik som förs via (re)konstruktioner av den egna och den andres identitet, baserad på romantisk utopism, har legat till grund för USA:s utrikespolitik, från dess ingripande i första världskriget, under kalla kriget då krig och proxy-krig fördes, och nu i sin senaste form, kriget mot terrorismen efter den 11 september 2001. Då kriget mot terrorismen hela tiden har

marknadsförts som något nödvändigt i kampen mot "ondskan" har våld mot de som stämplat som icke-önskvärda varit något inte bara nödvändigt utan något önskvärt i sig enligt USA:s utrikespolitiska agenda. Den är baserad på en antikantiansk princip om att målen rättfärdigar medlen. Oavsett vad som åstadkommit av de internationella trupperna och det internationella samfundets olika organ är det viktigt att återigen belysa debatten i fred och konflikt-forskningen som berör begreppet frigörelse och "empowerment".

Oliver Richmond, en av de främsta förespråkarna för frigörelse och *empowerment*, efterlyser empatisering av externt ledda fred- och utvecklingsprocesser. Han hävdar att vad som kallas "den liberala freden" ofta kommer i vålds-

Relationen mellan våld och frigörelse är en fråga som plågat människor sedan tidernas begynnelse.

ma former och bidrar till att befästa strukturellt såväl som fysiskt våld i de kontexter där externa makter ingriper, såsom i Afghanistan. För att kunna verka för fred, säkerhet, frihet och människors självförverkling måste den liberala tvångskoftan av, menar Richmond. Istället för att använda en snäv "one-size-fits-all"-modell måste externa freds- och statsbyggande aktörer koncentrera sig på de lokala aktörerna, deras intressen och alla de ofta osynliga småskaliga pågående processerna som syftar till att bygga fred och hållbara samhällen. Genom att lyssna till "det lokala" kan de externt sanktionerade fred- och statsbyggnadsprocesserna bli mer representativa i sitt hänsynstagande till de berörda parternas intressen. I och med detta antas det enligt Richmond att både processen och slutresultatet blir mer rättvis, gynnsam och hållbar. Detta är en god tanke och en önskvärd riktning i fredsbyggande arbete. För att uppnå en högre grad av frigörelse och självförverkligande behöver vi dock tänka längre

och ifrågasätta begreppen lokalt förankrad *empowerment* och frigörelse, samtidigt som de större globala maktperspektiven också måste kritiserars.

Om det antas att lokalt ägandeskap är en av nycklarna till fred och utveckling i Afghanistan, som i sig är grunden till frigörelse i en vidare mening, vilket lokalt ägandeskap kan då antas finnas i denna kontext? Tittar man på Afghanistan och många andra länder som blivit utsatta för externa över- och ingrepp av USA och hennes allierade i kriget mot terrorismen räcker emellertid inte kritiken av den liberala tvångskoftan. Det som kallas för freds och stabiliseringsarbete i Afghanistan är just en krigsprocess som inte autentiserats ordentligt av lokalbefolkningen. Om det övergripande ramverket för fredsbyggande arbete och utveckling är krigföring som inte bara riktar sig mot kända terrorister utan utgör ett maskineri som tar sig rätten att definiera vem som helst hur

Externa freds- och statsbyggande aktörer måste börja analysera sin egen identitet och roll i relation till sina politiska åtaganden.

som helst, kan man verkligen tala om frigörelse oavsett hur mycket lokalbefolkningen lyssnas till? Det är just rätten till att definiera sig själv, rätten till liv och rätten till självförsvaret som fråntagits Afghanistans lokalbefolkning genom den krigföring, både öppen och dold, som pågår och som ingen verkar se ett slut på.

Judith Butler skriver i sin bok *Precarious Life: The Power of Mourning and Suffering* om hur människor blir konstruerade som icke-människor genom ett icke-erkännande av deras liv som liv. Liv som släcks ses inte som liv i den process som klassificerar människor som icke-människor eller som röda punkter på en dataskärm. Människor vars liv inte räknas, inte i statistiken och människor vars död inte uppmärksammas med sörjande är inte liv i den rätta meningen, för enligt kriget mot terrorismens logik kan inte och ska inte de människor som klassas som terrorister och icke-legitima motståndare till den förstnämndes paradigm få finnas.

Detta förnekande av människors liv och människoliv som sådant syns alltför tydligt i Afghanistan och dess Pakistanska gränstrakt. Ingen statistik på antalet dödade fördes under krigets första två år. Sedan dess har USA varit relativt ointresserat av att räkna antalet dödade och har varit än mer motsträviga till att dela med sig offentligt av statistiken, skriver **Bob Dreyfuss** och **Nick Turse** den 7 oktober 2013 i den amerikanska tidskriften *The Nation*. Förnekandet av rätten till liv, rätten till rättigheter och till värdighet ser vi givetvis inte bara i den öppna krigsföringen men också i det dolda, som t ex den förda drönarpolitiken, de arresteringar och tvångsförvaranden utan rättssäkerhet som utförs och givetvis all tortyr och andra former av fundamentala kränkningar av människors rättigheter och värdighet.

För att kunna tala om frigörelse måste vi till en början se till att den Andres liv erkänns som ett liv. Det innebär att det inte är ett totalt negerat icke-existerande objekt (som Butler talar om), en fysisk kropp, ett naket liv utan rättigheter och utan medlemskap i den politiska agoran (*bios* som **Giorgio Agamben** beskriver i *Homo Sacer*) utan ett liv i den politiska meningen som erkänt och som inneslutet i lagstiftning och en samhällelig och politisk sammanslutning (vad Agamben kallar *zoë*). Men vi måste också dekonstruera vilka vi själva och de Andra är.

Mycket bra teoretiserande av begreppet frigörelse i externt sanktionerad fred och statsbyggnad har åstadkommit. Problemet är att dessa texter ofta nöjer sig med att begreppslogiska vad det innebär att frigöra någon annan eller den Andra. De ifrågasätter inte avgränsningen mellan Jaget och den Andra utan tar den mer eller mindre för given. För att bättre komma tillrätta med vad externt sanktionerat freds och statsbyggande kan innebära behövs också introspektion. Externa freds- och statsbyggande aktörer måste börja analysera sin egen identitet och roll i relation till sina politiska åtaganden. Här måste frigörelse få en ny innebörd. I Afghanistan och i många andra fall handlar det om att den egna identiteten behöver reformeras och frigöras.

1948 skapades ett dokument som skulle spela en enorm roll i utvecklingen av nutidens politiska diskurser: The Universal Declaration of Human Rights. Detta dokument är en negation av distinktionen mellan människor. Det beskriver hur vi alla är del av samma mänsklighet, en sammanslutning av människor som råkar bo på denna jord, som alla har rätt till rättigheter. Vi är alltså i och med denna diskursiva konstruktion alla del av det universala Jaget, medlemmar av den politiska agoran. Dokumentet fastställer att ingen, i det som konstruerats som det universala Jaget, någonsin ska ifråntas sina rättigheter: rätten till liv, säkerhet, frihet från rädsla och förtryck, och rätten till rättssäkerhet. Läser vi igenom detta dokument så ser vi rättighet efter rättighet som hela tiden kränks av USA och hennes allierade i kriget mot terrorismen. Ironiskt nog legitimeras gång på gång de internationellt ledda operationerna genom referenser till mänskliga rättigheter, demokrati och frihet.

Det är också förbluffande hur en viss typ av forskning genom ordval och en särskild grammatik, t ex då ordet "fredsbyggande" arbete används som synonym till stabiliseringsprocesser och krig, skapar en sorts slätstrukenhet som är lätt att vilseledas av. Återigen riskerar vi att hamna inte bara i en språkfälla utan också i en icke-liberal men samtidigt liberalt pervers tvångströja. Detta språkliga utslätande förblindar och styr diskursen i en riktning där det övergripande ramverket, ett krig som förs i fredens, frihetens och mänskliga rättigheters namn, inte ifrågasätts i sina grundvalar.

Den immanenta kritiken, det vill säga fundamental kritik av kunskapsparadigmet som ifrågasätter det övergripande ramverket både inifrån och utifrån, överskuggas istället av vad **Robert Cox** kallar "problemlösningsteorin", det vill säga hur kriget och fredsprocessen kan göras så human och frigörande som möjligt utifrån det rådande paradigmet. Det perspektiv som Cox istället förespråkar är det kritiska perspektivet. Kombinerar de båda perspektiven kan en mer nyanserad bild målas upp, en bild som kan leda både till mer

humana processer och slutresultat. Men för att kunna nå dit behövs ytterligare reflektioner runt begreppet frigörelse.

Frigörelse i den här meningen handlar lika mycket om att göra sig fri från rädsla för den Andre som att börja tygla sitt kontrollbehov. Istället för att utgå ifrån att den Andre inte har rätt till självidentifikation och att den på grund av sin olikhet måste disciplineras och straffas med våld, måste man, för att långsiktig och hållbar fred ska kunna byggas, acceptera olikheter och att meningsskiljaktigheter alltid kommer att finnas. Detta betyder inte att ett antagande om kulturer som homogena och stabila sociala konstruktioner är berättigat. Tvärtom. Det finns alltid meningsskiljaktigheter i varje politisk rörelse, i varje by och inom varje familj. Att tycka olika och gräla är en del av människans natur, liksom samarbete, längtan efter gemenskap och tillhörighet. Det är hur vi för dialogen och grälar som är det viktiga.

Den immanenta kritiken överskuggas istället av problemlösningsteorier.

Att verka för frigörelse i en befolknings namn innebär också att stå till svars för sina handlingar, att väga sina handlingsmöjligheter noga och sedan agera på det mest humana sättet. Samtidigt får man inte falla i den utilitaristiska fällan, det vill säga att offra människoliv på en högst godtycklig grund. Målet får inte rättfärdiga medlen. Att kalla krigsföring fredsbyggande arbete är inte bara förvirrande, det är ett språkligt och fysiskt övergrepp och hån mot allt som kallas frigörelse. Människor har ett inneboende värde och ska vårdas som sådana, inte som brickor som kan offras i ett politiskt spel.

Våld är alltid ett uttryck för maktlöshet. Där orden inte räcker till eller hörs börjar våldet. Tyranni och våld börjar där makten slutar. **Hannah Arendts** ord är lika aktuella nu som då. Våld täpper till de kommunikationskanaler som är så ofrånkomligt vitala för att fred och samförstånd ska kunna rotas och växa. Bara genom en verklig universalitet där allas existens, lika värde och lika rättigheter erkänns kan en riktig dialog börja. Bara genom orden och inte genom våld kan fred och mänskliga rättigheter bli en verklighet. Frigörelse ligger i orden och dialogen; inte avrättningar, tortyr, tvång, och disciplinering- som är så långt ifrån lokalt ägandeskap som man kan komma i externt sanktionerade freds- och statsbyggnadsprocesser.

Miranda Myrberg är konsult och har studerat Internationella Relationer vid University of St Andrews i Skottland och Nationalismstudier vid Central European University.